

विरूप आङ्गिरसः। अग्निः। गायत्री।

इमे विप्रस्य वेधसोऽग्नेरस्तृतयज्वनः। गिरः स्तोमास ईरते ॥ ८.०४३.०१

विप्रस्य- मेधाविनः। वेधसः- विधायकस्य। अस्तृतयज्वनः- अहिंसितयज्वनः। अग्नेः- पावकस्य सत्क्रतोः। इमे- एताः। गिरः- वाचः। स्तोमासः- मन्त्राः। ईरते- प्रेरयन्ति ॥१॥

अस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचर्षणे। अग्ने जनामि सुष्टुतिम् ॥ ८.०४३.०२

जातवेदः- जातविद्य। विचर्षणे- विशेषद्रष्टः। अस्मै- तस्मै। ते- तुभ्यम्। प्रतिहर्यते- प्रयच्छते। अग्ने। सुष्टुतिम्- शोभनस्तुतिम्। जनामि- जनयामि ॥२॥

आरोका इव घेदहं तिग्मा अग्ने तव त्विषः। दद्भिर्वनानि बप्सति ॥ ८.०४३.०३

आरोका इव- आरोचमानाः। तव- ते। तिग्माः- तीक्ष्णाः। त्विषः- ज्वालाः। अग्ने। दद्भिः- दन्तैः। वनानि- अरण्यानि भौमभोगोन्मुखभावनानीत्याध्यात्मिके। बप्सति- भक्षयन्ति ॥३॥

हरयो धूमकेतवो वातजूता उप द्यवि। यतन्ते वृथगग्नयः ॥ ८.०४३.०४

हरयः- आकर्षणशीलाः। धूमकेतवः- धूमेन ज्ञातव्याः। वातजूताः- वातप्रेरिताः। अग्नयः। वृथक्- पृथक्। द्यवि- दिवि। उप यतन्ते ॥४॥

एते ते वृथगग्नय इद्वासः समदक्षत। उषसामिव केतवः ॥ ८.०४३.०५

त्ये- ते। एते- इमे। वृथक्- पृथक्। अग्नयः। इद्वासः- समुदीपिताः। उषसाम्- अरुणोदयानाम्। केतवः- रश्मयः। इव। समदक्षत- अदृश्यन्त ॥५॥

कृष्णा रजांसि पत्सुतः प्रयाणे जातवेदसः। अग्निर्यद्रोधति क्षमि ॥ ८.०४३.०६

जातवेदसः- जातविद्यस्याग्नेः। प्रयाणे- प्रकर्षणमने। पत्सुतः- पत्तः। रजांसि- पांसवः। कृष्णा- कृष्णा भवन्ति। अग्निः। क्षमि- भूमौ। रोधति- वृक्षान्निरुणद्धि ॥६॥

धासिं कृण्वान ओषधीर्बप्सदग्निर्न वायति। पुनर्यन्तरुणीरपि ॥ ८.०४३.०७

धासिम्- धारणाम्। कृण्वानः- कुर्वाणः। ओषधीः। बप्सत्- भक्षयन्। अग्निः। न। वायति-
शाम्यति। पुनः। तरुणीरोषधीः। अपि। यन्- गच्छन्। न वायति ॥७॥

जिह्वाभिरह नन्नमदर्चिषा जञ्जणाभवन्। अग्निर्वनेषु रोचते ॥ ८.०४३.०८

जिह्वाभिः- ज्वालाभिः। नन्नमत्- नमयन्। अर्चिषा- भासा। जञ्जणाभवन्- ज्वलन्। अग्निः।
वनेषु- अरण्येषु। रोचते- प्रकाशते ॥८॥

अप्स्वग्ने सधिष्ठव सौषधीरनु रुध्यसे। गर्भे सञ्जायसे पुनः ॥ ८.०४३.०९

अग्ने। अप्सु- उदके। सधिः- प्रवेशस्थानम्। स त्वम्। ओषधीः। अनु रुध्यसे- अनुरुणत्सि।
पुनः। गर्भे। सञ्जायसे- सम्यक् प्रादुर्भूतोसि ॥९॥

उदग्ने तव तद्धृतादर्ची रोचत आहुतम्। निंसानं जुहो३ मुखे ॥ ८.०४३.१०

अग्ने। तव। घृतात्- घृतेन। आहुतम्। जुहोः- होमसाधनभूतायाः स्रुचो मुखे। निंसानम्-
लिहानम्। तत्। अर्चिः- रश्मिः। उत् रोचते- प्रकाशते ॥१०॥

उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे। स्तोमैर्विधेमाग्नये ॥ ८.०४३.११

उक्षान्नाय- सेचकान्नाय। वशान्नाय- कमनीयान्नाय। सोमपृष्ठाय। वेधसे- विधायकाय मेधाविने।
अग्नये। स्तोमैः- मन्त्रैः। विधेम- परिचरेम ॥११॥

उत त्वा नमसा वयं होतवरेण्यक्रतो। अग्ने समिद्धिरीमहे ॥ ८.०४३.१२

अग्ने। होतः- देवाह्वतः। वरेण्यक्रतो- श्रेष्ठसङ्कल्प। त्वा- त्वाम्। वयम्। समिद्धिः। ईमहे-
याचामहे ॥१२॥

उत त्वा भृगुवच्छुचे मनुष्वदग्न आहुत। अङ्गिरस्वद्धवामहे ॥ ८.०४३.१३

उत- अपि च । त्वा- त्वाम् । भृगुवत्- दीप्तोपासकवत् । अग्ने । आहुत- हव्यसमर्पित । मनुष्वत्-
ज्ञानिवत् । अङ्गिरस्वत्- अङ्गनशीलोपासकवत् । हवामहे- आह्वयामः ॥१३॥

त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्सता । सखा सख्या समिध्यसे ॥ ८.०४३.१४

त्वम् । अग्ने । विप्रः- मेधावी । सन्- साधुः । सखा- सुहृत् । सन् । विप्रेण- मेधाविना । सता-
साधुना । सख्या- सुहृदा । अग्निना- अग्निभूतेनोपासकेन । समिध्यसे- उद्दीपितोसि ॥१४॥

स त्वं विप्राय दाशुषे रयिं देहि सहस्रिणम् । अग्ने वीरवतीमिषम् ॥ ८.०४३.१५

अग्ने । सः- असौ । त्वम् । विप्राय- मेधाविने । दाशुषे- दात्रे । सहस्रिणम्- अनन्तम् । रयिम्-
धनम् । वीरवतीम्- वीरयुक्ताम् । इषम्- सत्कामनाम् । देहि- यच्छ ॥१५॥

अग्ने भ्रातः सहस्कृत रोहिदश्व शुचिव्रत । इमं स्तोमं जुषस्व मे ॥ ८.०४३.१६

अग्ने । भ्रातः- सोदर । सहस्कृत- सहनशील । रोहिदश्व- ज्वलदश्व । शुचिव्रत- पावनधर्म । इमम्-
एतम् । मे- मम । स्तोमम्- मन्त्रम् । जुषस्व- सेवस्व ॥१६॥

उत त्वाग्ने मम स्तुतौ वाश्राय प्रतिहर्यते । गोष्ठं गाव इवाशत ॥ ८.०४३.१७

उत- अपि च । अग्ने । मम- मे । स्तुतः- स्तुतयः । वाश्राय- वत्साय । प्रतिहर्यते- कामयमानाय ।
गोष्ठम्- गोशालाम् । गाव इव- धेनव इव । आशत- प्राप्नुवन्ति ॥१७॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । अग्ने कामाय येमिरे ॥ ८.०४३.१८

अङ्गिरस्तम- अतिशयेन अङ्गनशील । ताः । विश्वाः- सर्वाः । सुक्षितयः- सुभूमिकाः । पृथक् ।
तुभ्यम् । अग्ने । कामाय- इच्छायै । येमिरे- नियच्छन्ति ॥१८॥

अग्निं धीभिर्मनीषिणो मेधिरासो विपश्चितः । अद्भ्यसद्याय हिन्विरे ॥ ८.०४३.१९

मनीषिणः- मनस ईश्वराः । मेधिरासः- मेधाविनः । विपश्चितः- प्राज्ञाः । अग्निम् । धीभिः ।
अद्भ्यसद्याय- सद्योभोक्त्रे । । अद् धातोर्मनिन् प्रत्ययः । हिन्विरे- प्रीणयन्ति ॥१९॥

तं त्वामज्मेषु वाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम्। वह्निं होतारमीळते ॥ ८.०४३.२०

तम्- अमुम्। त्वाम्- भवन्तम्। अज्मेषु- गृहेषु। वाजिनम्- गतियुक्तम्। अग्ने। अध्वरम्- ध्वरविरोधकर्म। तन्वानाः- विस्तारयन्तः। वह्निम्- वोढारम्। होतारम्- देवाह्वातारम्। ईळते- स्तुवन्ति ॥२०॥

पुरुत्रा हि सदृङ्गसि विशो विश्वा अनु प्रभुः। समत्सु त्वा हवामहे ॥ ८.०४३.२१

पुरुत्रा- बहुषु देशेषु। हि- खलु। सदृङ्- समानदर्शी। असि- भवसि। विश्वाः- सर्वाः। विशः- प्रजाः। अनु। प्रभुः- स्वामी असि। समत्सु- समरेषु। त्वा- त्वाम्। हवामहे- आह्वयामः ॥२१॥

तमीळिष्व य आहुतोऽग्निर्विभ्राजते घृतैः। इमं नः शृणवद्धवम् ॥ ८.०४३.२२

यः। आहुतः- हव्यसमर्पितः। अग्निः। घृतैः। विभ्राजते- प्रकाशते। तम्। ईळिष्व- स्तुहि। इमम्- एतत्। नः- अस्माकम्। हवम्- आह्वानम्। शृणवत्- शृणोतु ॥२२॥

तं त्वा वयं हवामहे शृण्वन्तं जातवेदसम्। अग्ने घन्तमप द्विषः ॥ ८.०४३.२३

वयम्। शृण्वन्तम्। जातवेदसम्- जातविद्यम्। द्विषः- द्वेष्टन्। घन्तम्- बाधमानम्। तम्- अमुम्। त्वा- त्वाम्। अग्ने। हवामहे- आह्वयामः ॥२३॥

विशां राजानमद्भुतमध्यक्षं धर्मणामिमम्। अग्निमीळे स उं श्रवत् ॥ ८.०४३.२४

विशाम्- प्रजानाम्। राजानम्- स्वामिनम्। अद्भुतम्- आश्चर्यम्। धर्मणाम्- धर्माणाम्। अध्यक्षम्- नेतारम्। इमम्- एतम्। अग्निम्। ईळे- स्तौमि। सः- असौ। श्रवत्- शृणोतु ॥२४॥

अग्निं विश्वायुवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम्। सप्तिं न वाजयामसि ॥ ८.०४३.२५

विश्वायुवेपसम्- सर्वगतबलम्। मर्यं- मर्त्यम्। वाजिनम्- सद्गतिम्। न- इव। हितम्। सप्तिम्- अश्वम्। न- इव स्थितम्। वाजयामसि- बलिनं कुर्मः ॥२५॥

घन्मृग्राण्यप द्विषो दहन्नक्षांसि विश्वहा। अग्ने तिग्मेन दीदिहि ॥ ८.०४३.२६

मृध्राणि- हिंसकानि । घ्नन्- नाशयन् । द्विषः- द्वेष्टन् । दहन्- भस्म कुर्वन् । विश्वहा- सर्वदा ।
रक्षांसि- स्वार्थानि । निर्दहन् अग्ने । तिग्मेन- तीक्ष्णेन तेजसा । दीदिहि- ज्वल ॥२६॥

यं त्वा जनास इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स बोधि मे वचः ॥ ८.०४३.२७

यम् । त्वा- त्वाम् । जनासः- जनाः । मनुष्वत्- ज्ञानिवत् । अङ्गिरस्तम- अतिशयेनाङ्गनशील ।
इन्धते- समुदीपयन्ति । स त्वम् । अग्ने । मे- मम । वचः- वचनम् । बोधि- बुद्धयस्व ॥२७॥

यदग्ने दिविजा अस्यप्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वा गीर्भिर्हवामहे ॥ ८.०४३.२८

अग्ने । दिविजाः- दिव्यः । असि- भवसि । अप्सुजाः- उदकजः । मूलशक्तिधाराजः । असि ।
सहस्कृत- शक्तिज । तम्- अमुम् । त्वा- त्वाम् । गीर्भिः- वाग्भिः । हवामहे- आह्वयामः ॥२८॥

तुभ्यं घेत्ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासिं हिन्वन्त्यत्तवे ॥ ८.०४३.२९

तुभ्यम्- त्वदर्थम् । इत्- एव । ते- अमी । जनाः । इमे- एते । विश्वाः- सर्वे । सुक्षितयः- सुजनाः ।
धासिम्- अन्नम् । अत्तवे- अदनाय । हिन्वन्ति- प्रेरयन्ति ॥२९॥

ते घेदग्ने स्वाध्योऽहा विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम दुर्गहा ॥ ८.०४३.३०

अग्ने । ते- त्वदर्थम् । इत्- एव । विश्वा- सर्वाणि । अहा- अहानि । स्वाध्यः- शोभनध्यानवन्तः ।
नृचक्षसः- द्रष्टारः । दुर्गहा- दुःखेन गाहयितव्यानि । तरन्तः । स्याम- भवेम ॥३०॥

अग्निं मन्द्रं पुरुप्रियं शीरं पावकशौचिषम् । हृद्भिर्मन्द्रेभिरीमहे ॥ ८.०४३.३१

मन्द्रम्- आनन्दकरम् । पुरुप्रियम्- बहुप्रियम् । शीरम्- शयानं निहितमिति भावः । पावकशौचिषम्-
शोधकप्रकाशम् । अग्निम् । मन्द्रेभिः- आनन्दकरैः । हृद्भिः- हृदयैः । ईमहे- याचामहे ॥३१॥

स त्वमग्ने विभावसुः सृजन्सूर्यो न रश्मिभिः । शर्धन्तमांसि जिघ्रसे ॥ ८.०४३.३२

सः- असौ । त्वम् । अग्ने । विभावसुः- दीप्तिधनः । सूर्यः । न- इव । रश्मिभिः- किरणैः । सृजन् ।
शर्धन्- बलं कुर्वन् । तमांसि- अन्धकारान् । जिघ्रसे- बाधसे ॥३२॥

तत्तै सहस्व ईमहे दात्रं यन्नोपदस्यति। त्वदग्ने वार्यं वसु ॥ ८.०४३.३३

सहस्वः- हे सहनशील । अग्ने । वार्य- श्रेष्ठम् । दात्रम्- दानयोग्यम् । यत् । न । उपदस्यति-
उपक्षीयते तत् । वसु- धनम् । त्वत्- त्वत्तः । ते- त्वदीयम् । ईमहे- याचामहे ॥३३ ॥

Dr. Rangraji